

УДК 330.131.7:33.021

Корнієнко Тетяна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Korniienko Tetiana

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Economic Security

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0001-8020-0771

ВПЛИВ ЗАГРОЗ ТА РИЗИКІВ НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ

ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

THE INFLUENCE OF THREATS AND RISKS ON THE FORMATION OF THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

***Анотація.** У статті розглянуто сутність понять «ризик», «загроза». Визначено, що дестабілізуючий вплив на стан економічної безпеки спричиняють загрози, загальну сукупність яких систематизовано до дев'яти: за ймовірністю виникнення, спроможністю прогнозування, величиною збитків, джерелом виникнення, залежністю від джерел виникнення загроз, природою виникнення, ступенем ваги кризи виробництва, сферою життєдіяльності підприємства та за тривалістю впливу загроз. У питаннях протидії загрозам наголошується на важливості використання всіх функціональних складових економічної безпеки: операційної, інвестиційної, фінансової, кадрової, інформаційної, захисної. Акцентовано увагу на важливості врахування при розгляді поняття «економічна безпека підприємства» характеристики економічної ефективності використання ресурсів і здійснення господарської діяльності*

з виробництва та доведення до споживача продукції, оцінки успішності запобігання впливу ризиків ендогенного та екзогенного характеру й забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Ключові слова: *економічна безпека, стійкість, небезпека, ризик, загроза.*

Summary. *The article considers the essence of the concepts of "risk", "threat". It has been determined that threats have a destabilizing effect on the state of economic security, the total set of which is systematized to nine: by the probability of occurrence, the ability to predict, the amount of damage, the source of occurrence, dependence on the sources of threats, the nature of occurrence, the severity of the crisis in production, the sphere of life of the enterprise and duration of exposure to threats. In matters of countering threats, the importance of using all the functional components of economic security is noted: operational, investment, financial, personnel, informational, and protective. Attention is focused on the importance of taking into account, when considering the concept of "economic security of an enterprise", the characteristics of the economic efficiency of using resources and the implementation of economic activities for the production and bringing to the consumer of products, assessing the success of preventing the impact of risks of an endogenous and exogenous nature and ensuring the sustainable development of an enterprise.*

Key words: *economic security stability danger, risk, threat.*

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання підприємство функціонує у складному, нестабільному та постійно динамічному зовнішньому середовищі, що вимагає знання законів економічного розвитку, наявності механізмів адаптації підприємства до невизначеності та нестійкості середовища функціонування, а також розставляє нові акценти в процесі управління підприємством, виводячи на перший план його кількісні та якісні властивості щодо здатності до

самовиживання та забезпечення розвитку в умовах дії важкопрогнозованих зовнішніх і внутрішніх факторів.

Під впливом економічної та політичної нестабільності перед підприємствами постає необхідність забезпечення економічної безпеки підприємств від різних проявів загроз і небезпек, що суттєво впливають на потенціал підприємства, а також створення системи моніторингу індикаторів безпеки, обґрунтування і встановлення їхніх граничних значень, вживання заходів протидії загрозам і ризикам. Основні причини депресивного розвитку підприємств криються в інерції існуючої структури виробництва, його технологічній відсталості та фізичному зносі основних засобів, у відсутності пріоритетів державної науково-промислової політики, визначення яких дозволило б провести необхідну реструктуризацію потужностей, в умовах господарювання, що склалися в результаті неефективних, з погляду реального сектора економіки, перетворень, що не дають змоги підприємствам мати достатній обсяг коштів на проведення модернізації [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення змісту загроз, ризиків та їх класифікації приділяли увагу велика кількість українських та закордонних учених, зокрема Власюк О. [1], Козаченко Г. [2], Прохорова. В. [3], Реверчук Н. [6], Манілов В. [8], Дзілієв М. [8], Мунтіян В. [10], Єрмошенко М. [11], Живко З. [12], Шкарлет С. М. [15] та ін. Однак, у наукових дослідженнях недостатньо висвітлюється вплив загроз, ризиків та небезпек на систему економічної безпеки підприємства та механізмів їх нейтралізації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення впливу загроз та ризиків на процес формування системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Безпека є невід'ємною якісною та кількісною характеристикою будь-якого об'єкта. Поряд із категорією

«безпека» в науковій літературі автори наводять ще кілька узагальнювальних понять: «стійкість», «небезпека», «ризик», «загроза», запозичені з різних галузей і до деякої міри трансформовані. Перелічені категорії розглядаються як базові не тільки для розкриття змісту поняття, виявлення й усунення загроз безпеці на всіх рівнях її забезпечення. Крім того, всі вони взаємозалежні, а тому кожна з них має лише відносну самостійність. Це означає, що розкриття сутності одних понять можливе лише за відповідного змісту інших. За результатами дослідження наукових праць вітчизняних та іноземних науковців у табл. 1 наведено характеристику певних елементів у системі безпеки, їх поєднання та взаємозв'язок.

Таблиця 1

Трактування складових системи безпеки

Автор	Елементи системи безпека
Манілов В., Дзілієв М. [8]	Ризик – виклик – небезпека – загроза
Нижник Н., Ситник Г., Білоус В. [9]	Ризик – загроза – виклик – небезпека
Белов П. [10]	Небезпека – загроза – виклик
Єрмошенко М. [11]	Небезпека та загроза
Герасимчук З., Вавдіюк Н. [12]	Економічна безпека регіону – економічний ризик регіону – економічна загроза регіону – економічна небезпека регіону
Кузнєцов В. [13]	Ризик – небезпека – загроза

Суттєві відмінності у поглядах на сутність поняття «безпека», а також окремих його складових вимагає детальнішого вивчення їх природи та взаємозв'язку в межах однієї системи.

Для поглибленого розуміння категорії «безпека» слід детальніше розглянути види небезпек:

- ризик – це можливе відхилення результатів конкретних дій від запланованих. Ці відхилення можуть бути пов'язані як із додатковими доходами, так і додатковими витратами [1, с. 43–46].

- загроза – це реальна можливість дії навмисного чи ненавмисного характеру, яка порушує режим функціонування підприємства, завдає матеріальної шкоди у формі фінансових втрат, включаючи упущену вигоду [2, с. 28–29].

Величина впливу ризику залежить не лише від розміру, віку, обсягу фінансових ресурсів підприємства, але і від виду продукції, яку підприємство виробляє. Це не завжди повинні бути нові види продукції. Досить часто підприємство досягає успіху від удосконалення вже виробленої ним продукції. Перш ніж виготовляти продукцію, потрібно ретельно вивчити ринок, а саме: який товар матиме попит, скільки його можна буде продати на даному ринку, за якою ціною і найголовніше, який прибуток в результаті можна отримати [2, с. 30–31].

Узагальнюючи точки зору науковців, загрозу потрібно трактувати як джерело небезпеки, сукупність негативних факторів або умов зовнішнього і внутрішнього середовища соціально-економічної системи, які призводять до зниження рівня безпеки підприємства [7].

В теорії та практиці існує велика множина різновидів джерел небезпек і основних загроз економічній безпеці підприємства. Тому для об'єктивізації процесу дослідження доцільно згрупувати джерела та загрози за різноманітними класифікаційними ознаками, а саме: величина збитків; природа виникнення; спроможність прогнозувати; ступінь ваги кризи виробництва; тривалість впливу, ступінь керованості; імовірність виникнення; сфера життєдіяльності підприємства; місце виникнення.

Велике розмаїття у підходах учених до класифікації економічних загроз, їх недостатня обґрунтованість, неточність, частковість є причинами того, що підприємство самостійно не здатне реагувати на конкретні загрози, гальмується процес впровадження системи управління економічною безпекою підприємства в цілому. Отже, зважаючи на те, що об'єктом дослідження є діяльність підприємства, необхідним є вдосконалення

існуючої класифікації загроз шляхом усунення зазначених недоліків та акцентування уваги на динамічній складовій економічної безпеки підприємства.

Тому, спираючись на концептуальний підхід О. Груніна, С. Груніна [5, с. 18], В. Прохорової [3, с. 32], пропонується наступну класифікацію загроз економічній безпеці підприємства.

Так, залежно від можливості прогнозування потрібно визначити ті небезпеки і загрози, які можна передбачити (вчасно виявлені й узагальнені економічною та юридичною наукою) та ті, які передбачити взагалі неможливо (загрози, що виникають раптово і пов'язані з непередбаченими діями несумлінних конкурентів, організованих злочинних формувань зміною правового поля, форс-мажорними обставинами).

Залежно від джерел виникнення загрози економічній безпеці підприємства можна поділити на об'єктивні і суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі та підприємства і його персоналу, вони незалежні від прийнятих рішень керівництвом. Такі загрози необхідно вчасно виявляти й обов'язково враховувати в управлінських рішеннях. Суб'єктивні загрози, що викликані навмисними чи ненавмисними діями людей, різних органів і організацій, у тому числі державних та міжнародних підприємств конкурентів.

За ймовірністю настання загрози можна поділити реально існуючі, видимі, та латентні, тобто приховані, ретельно замасковані. Вони можуть проявитися раптово. Тому їх усунення вимагає вживання термінових заходів, додаткових зусиль і засобів.

За сферою життєдіяльності підприємства небезпеки і загрози можуть класифікувати наступним чином: небезпеки і загрози персоналу підприємства, фінансовим і матеріальним засобам, спрямовані на інформаційні ресурси, засоби та системи інформації і т. д.

До загроз безпеці персоналу підприємства відносяться: викрадення та погрози викрадення співробітників, членів їхніх родин та близьких родичів; вбивства, супроводжувані насильством, катування; насильство психологічного характеру – залякування, шантаж, вимагання; пограбування з метою заволодіння коштами підприємства, цінними паперами, документами тощо.

Протизаконні дії щодо матеріальних цінностей та інших ресурсів можуть відобразитися у вигляді: фальсифікації або знищенні продукції; крадіжок; різного роду шахрайства; тощо. Стосовно інформації та інформаційних ресурсів виявляються загрози цілісності, конфіденційності, повноти та доступу. Загроза інформаційним ресурсам можлива через підкуп осіб, які працюють на підприємстві та безпосередньо пов'язаних з їх діяльністю, шляхом перехоплення інформації, що шириться в системах, а також засобах зв'язку й обчислювальної техніки, за допомогою технічних засобів розвідки та знімання інформації; шляхом підслуховування конфіденційних переговорів та в інший спосіб неправомірного доступу до джерел конфіденційної інформації.

За природою виникнення загрози поділяють на політичні, економіко-правові, техногенні, правові, кримінальні, екологічні, конкурентні та інші.

Залежно від розміру завданих збитків, до якої може призвести дія небезпечного фактору, загрози можна поділити на ті, що призводять до незначних, значних і катастрофічних труднощів.

За тривалістю впливу на діяльність і розвиток підприємства загрози поділяються на довго-, середньо- і короткострокові. До довгострокових зовнішніх загроз можна віднести: високий рівень міжнародної і національної конкуренції; монополізацію економіки; високий рівень збиткових підприємств, низький купівельний попит; довгостроковими внутрішніми загрозами може бути застаріла технологія виробництва продукції; низький рівень відновлення основних фондів; втрата ринків

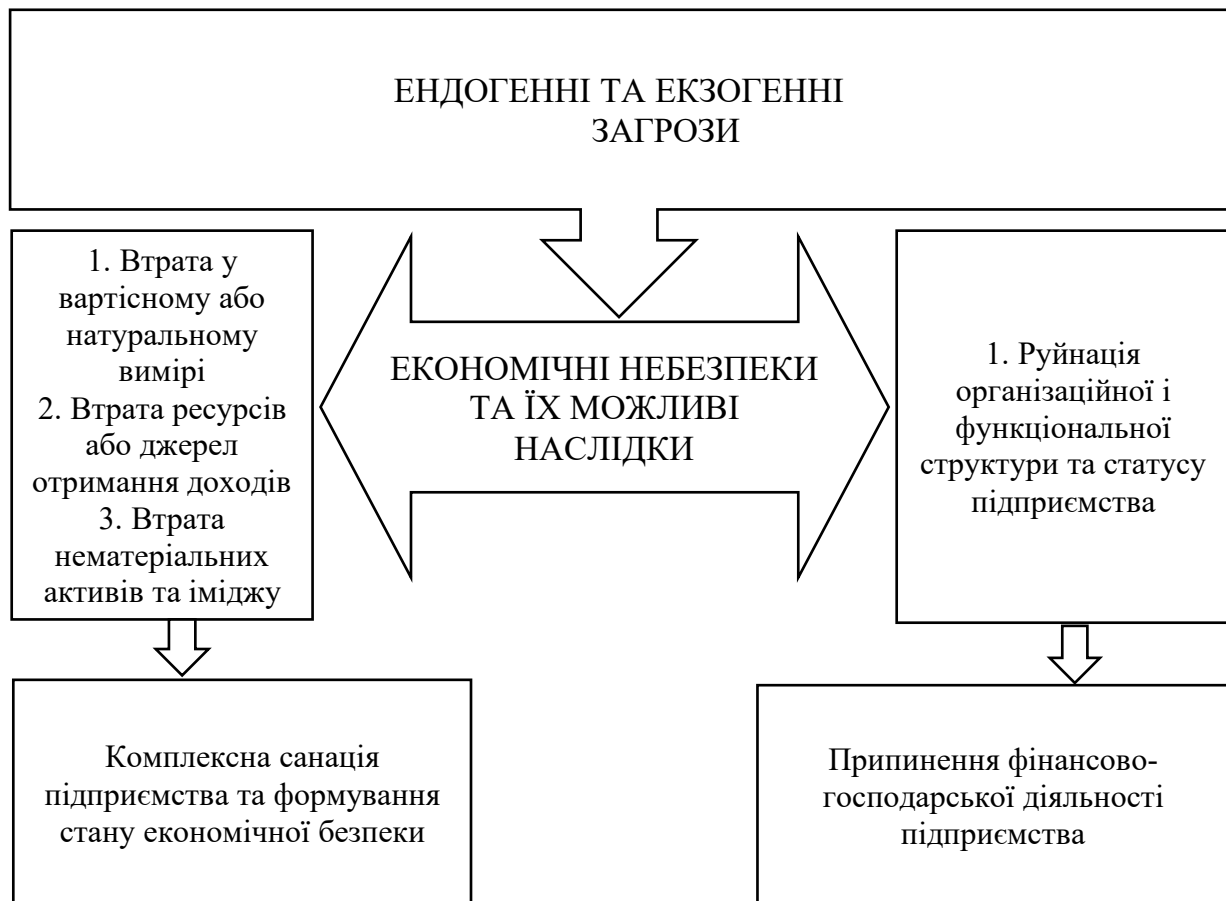

збуту і ринків постачань тощо. Середньострокові загрози містять у собі загрози, наслідки від яких виявляються протягом одного-трьох років. До них належать: високий рівень інфляції; низький рівень кваліфікації персоналу; неефективна державна політика на фінансовому ринку країни; підвищення цін на матеріали, сировину, енергоносії та ін. Короткострокові загрози можна нейтралізувати строком від кварталу до одного року. Прикладом короткострокових загроз є: нестача оборотних коштів підприємства; простої устаткування; сезонність збуту продукції; кон'юнктурне збільшення цін на паливо; неефективна дивідендна політика та ін [6].

Залежно від величини збитків загрози класифікують на такі, що спричиняють труднощі, значні та катастрофічні. Існує дуже велика кількість варіантів подібних класифікацій. Так, Л. Ліготенко [6] виділяє чотири фази кризи: криза в широкому розумінні (криза рентабельності), фаза збитковості, виробництва, фаза виснаження чи відсутності резервних фондів, фаза неплатоспроможності; А. В. Козаченко [2] пропонує розглядати стадію прихованої кризи, стадію збитковості, стадію відсутності власних засобів і резервів, стадію неплатоспроможності; формує кризу лідерства, кризу автономії, кризу контролю, кризу від бюрократизму кризу синергії. Ці класифікації, на думку В. В. Прохорової [3, с. 34], мають несуттєві розбіжності тому що зв'язують ступінь розвитку кризи в підприємстві насамперед із кризою у фінансовій сфері. Тому що саме фінансова сфера діяльності підприємства інтегрує в собі результати діяльності всіх життєво важливих для підприємства сфер [3, с. 31–34]. Водночас віднесення конкретних загроз економічної безпеки підприємства до якого-небудь окремого їх виду, наприклад, до кримінальних загроз (за ознакою природи виникнення) чи до фінансових (за життєдіяльністю підприємства), на нашу думку, не зовсім правильне. Наведена класифікація є розширеною і у разі потреби її можна деталізувати.

Ця класифікація загроз не є вичерпною, оскільки ознак її класифікації може бути багато. Разом із тим вона дозволяє сформуванню загального уявлення про складність і варіативність можливих загроз функціонуванню суб'єктів господарювання, які необхідно врахувати для забезпечення високого рівня їх економічної безпеки (рис. 1).

Рис. 1. Формування стану економічної безпеки підприємства [15]

Зауважимо, що поняття «економічна небезпека» набуває здебільшого кількісних ознак і являє собою конкретно визначену, об'єктивно існуючу і реальну форму прояву загрози. Економічна небезпека є логічним кількісним детермінантом негативного результату відсутності керівного реагування на загрози, що призводить до припинення фінансово-господарської підприємства, визнання його банкрутом і, як наслідок, його санації і навіть ліквідації.

Висновки. Отже, загрози економічній безпеці підприємства можуть набувати різних форм і спричиняти різні наслідки для підприємства. Розглянуті обставини і явища несуть безпосередньою загрозу не тільки окремим об'єктам економіки, а й безпеці країни в цілому. Своєчасне виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці та їх усунення є ключовим завданням усіх суб'єктів економічної діяльності. Для досягнення високого рівня економічна безпека підприємств, необхідно розробляти і реалізовувати певну системи заходів, а саме: запобігати проблемам, що стосуються основної функції діяльності підприємства; забезпечувати успішне досягнення основної функції діяльності підприємства шляхом виявлення ключових факторів успіху і пошук способів їх втілення.

Література

1. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. *Нац. ін-т пробл. між нар. безпеки і оборони України*. Київ, 2008. С. 43–46.
2. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенка О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.
3. Прохорова. В. В., Прохорова Ю. В., Кучеренко О. О. Управління економічною безпекою підприємств : монографія. Харків : УКР ДАЗТ, 2010. 282 с.
4. Саух І. Фінансовий потенціал підприємства як об'єкт стратегічного аналізу. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. 1. С. 132-141.
5. Економічна безпека бізнесу: навч. посіб. / Г. О. Швиданенко, В. М. Кузьомко, Н. І. Норіцина та ін. ; за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2011. 511 с.

6. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посіб. / Реверчук Н. Й., Малик Я. Й., Кульчинський І. І., Реверчук С. К.; за ред. С. К. Реверчука. Львів : ЛФМАУП, 2000. 192 с.
7. Корнієнко Т. О. Концептуальні засади підвищення дієвості процесу формування стану економічної безпеки в сільськогосподарських підприємствах. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2019. № 4(24). С. 30–35.
8. Малярєвський Ю. Д. Табунська С. В, Прокопішина О.В. Управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства: обліково–аналітичні аспекти: монографія. Харків : ХНЕУ, 2009. 160 с.
9. Манів З. О., Луцький І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 580 с.
10. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія. Київ : КВІЦ, 1999. 462 с.
11. Єрмошенко М. М., Горячова К. С., Ашуєв А. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: препринт наукової доповіді / за наук. ред. М. М. Єрмошенка. Київ : Національна академія управління, 2005. 78 с.
12. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.
13. Економіка підприємства: підручник / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, О. М. Семенів та ін; за заг. ред. Й. М. Петровича. Львів : «Новий світ – 2000», 2004. 680 с.
14. Корнієнко Т. О., Чвертко Л. А., Вінницька О. А. Аналіз та оцінка стану економічної безпеки регіону. Економіка. Фінанси. Право. 2020. №10/2. С. 17–22.

15. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : НАУ, 2007. 436 с.

References

1. Vlasiuk O. S. (2008) «Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку» Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Nats. in-t probl. mizh nar. bezpeky i oborony Ukrainy. Kyiv. P. 43–46.
2. Kozachenko H. V., Ponomarov V. P., Liashenka O. M. (2003) *Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення* : монографія. Київ : Libra, 280 p.
3. Prokhorova. V. V., Prokhorova Yu. V., Kucherenko O. O. (2010) *Управління економічної безпеки підприємств* : монографія. Kharkiv: UKR DAZT. 282 p.
4. Saukh I. (2017), «Фінансові потенціали підприємства як об'єкт стратегічного аналізу», *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, no 1, P. 132–141.
5. Shvydanenko H. O., Kuzomko V. M., Noritsyna N. I. (2011) *Економічна безпека бізнесу: навч. посіб.* Київ : KNEU, 511 p.
6. Reverchuk N. Y., Malyk Ya. Y., Kulchynskiy I. I., Reverchuk S. K. (2000), *Економічна безпека в Україні: держава, фірма, особа* : навч. посіб. Lviv : LFMAUP, 192 p.
7. Korniienko T. O. (2019), «Концептуальні засади підвищення дієвості процесу формування стану економічної безпеки в сільськогосподарських підприємствах», *Міжнародний науковий журнал «Internauka»*. Серія: «Економічні науки», no.4 (24), P. 30–35.
8. Maliarevskiy Yu. D. Tabunskaya S. V., Prokopishyna O.V. (2009), *Управління економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності*

- pidpriumstva: oblikovo–analitichni aspekty: monohrafiia. Kharkiv : KhNEU, 160.
9. Maniv Z. O., Lutskyi I. M. (2006), *Ekonomika pidpriumstva : navch. posib.* Kyiv : Znannia, 580 p.
  10. Muntiiian V. I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy : monohrafiia.* Kyiv : KVITs, 462 p.
  11. Iermoshenko M. M., Horiachova K. S., Ashuiev A. M. (2005), *Ekonomichni ta orhanizatsiini zasady zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriumstva: prepynt naukovo dopovidi.* Kyiv : Natsionalna akademiia upravlinnia, 78 p.
  12. Ortynskyi V. L., Kernytskyi I. S, Zhyvko Z. B. (2009), *Ekonomichna bezpeka pidpriumstv, orhanizatsii ta ustanov : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.* Kyiv : Pravova yednist, 544 p.
  13. Petrovych Y. M., Kit A. F., Semeniv O. M. (2004), *Ekonomika pidpriumstva: pidruchnyk.* Lviv : «Novyi svit – 2000», 680 p.
  14. Korniienko, T. O., Chvertko, L. A., & Vinnytska, O. A. (2020), «Analiz ta otsinka stanu ekonomichnoi bezpeky rehionu», *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no 10(2), P. 17–22.
  15. Shkarlet S. M. (2007), *Ekonomichna bezpeka pidpriumstva: innovatsiinyi aspekt : monohrafiia.* Kyiv : NAU, 436 p.